

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

**Анатолій Романюк
Віталій Литвин**

Порівняльний аналіз політичних інститутів і систем країн Західної Європи

Том 1

**Особливості міжінституційних відносин у трикутнику
“глава держави–парламент–уряд” та їхні наслідки
для політичного процесу**

Монографія

Львів
ЛНУ імені Івана Франка
2020

УДК [328.131: 328.1]:327(4-15):303.446(075.8)

П 59

Рецензенти:

д-р політ. наук, проф. *Г. І. Зеленько*

(Інститут політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України);

д-р політ. наук, проф. *Н. Ю. Ротар*

(Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича);

д-р політ. наук, проф. *В. Ф. Цвях*

(Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

Рекомендовано до друку Вченою радою

Львівського національного університету

імені Івана Франка (протокол № 86/7 від 3 липня 2020 р.)

Романюк Анатолій

П 59

Порівняльний аналіз політичних інститутів і систем країн Західної Європи. Т. 1. Особливості міжінституційних відносин у трикутнику “глава держави–парламент–уряд” та їхні наслідки для політичного процесу : монографія / Анатолій Романюк (наук. ред.), Віталій Литвин. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. – 456 с.

ISBN 978–617–10–0620–1

У першому томі комплексної двотомної монографії розглянуто теоретико-методологічні засади аналізу політичних інститутів та систем у порівняльній політології, а на цій підставі компаративно окреслено атрибути й особливості становлення і чинний стан розвитку політичного процесу, політичних систем й інституту держави у регіоні Західної Європи, сутність та параметри інституту глави держав у структурі політичних систем країн Західної Європи, ознаки позиціонування і структуризації інституту парламенту й парламентських процедур у країнах Західної Європи, а також значимість, типи та політичні наслідки інституту уряду й урядового кабінету, втім числі на тлі виконавчо-законодавчих відносин у країнах Західної Європи. З огляду на це, напрацьовано релевантний механізм порівняльного аналізу політичних інститутів і систем країн Західної Європи крізь призму соціополітичних та партійно-виборчих аспектів і в умовах багаторівневості політичного процесу й урядування, про що йтиметься у другому томі монографії.

Для студентів, аспірантів, докторантів, вчених і викладачів закладів вищої освіти, політиків й державних службовців, а також усіх, хто цікавиться порівняльною політологією, зокрема проблематикою політичних інститутів і систем країн Західної Європи.

УДК [328.131: 328.1]:327(4-15):303.446(075.8)

© Романюк Анатолій, Литвин Віталій, 2020

© Львівський національний університет

ISBN 978–617–10–0620–1

імені Івана Франка, 2020

ЗМІСТ

Передмова.....	5
Розділ 1. Теоретико-методологічні засади аналізу політичних інститутів і систем у порівняльній політології.....	7
Порівняльна політологія як дисципліна: визначення і предмет дослідження...7	
Становлення та етапи розвитку порівняльної політології	9
Особливості методу порівняльного політологічного дослідження.....	21
Сутність і різновиди неоінституціоналізму та їхнє значення у розвитку порівняльної політології	29
Інституційний і системний компоненти аналізу в порівняльній політології.....	37
Розділ 2. Становлення і чинний стан розвитку політичного процесу, політичних систем й інституту держави в регіоні Західної Європи: порівняльний аналіз ...	45
Особливості окреслення, становлення та політичної і соціально-економічної специфічності і самобутності регіону Західної Європи	45
Сутність та еволюція сучасної європейської політики й особливості субрегіоналізації у Західній Європі	50
Параметри трансформації і розвитку політичного й соціально-економічного простору та політичного процесу в країнах Західної Європи	58
Становлення, зміцнення і проблеми інституту сильної, ефективної та демократичної держави у Західній Європі.....	64
Еволюція та особливості конституціоналізму в країнах Західної Європи ...	71
Рамкові параметри представницької/парламентської демократії та політичних інститутів і систем у країнах Західної Європи	77
Європейський Союз як виразник політичної, соціально-економічної та інституційної сутності Західної Європи.....	86
Розділ 3. Інститут глави держав у структурі політичних систем країн Західної Європи	93
Сутність і специфіка інститутів монарха та монархії в Західній Європі.....	93
Позиції та повноваження монархів у політичних системах країн Західної Європи: порівняння і систематизація.....	100
Сутність інституту президента та особливості і наслідки його виборів у політичних системах країн Західної Європи.....	113
Повноваження, права й обов'язки всенародно та неусенародно виборних президентів у різних системах державного правління країн Західної Європи...	129
Порівняння та систематизація сили повноважень всенародно і неусенародно виборних президентів у країнах Західної Європи.....	153

Розділ 4. Парламент як політичний інститут. Структуризація парламентів і парламентських процедур у країнах Західної Європи161

Сутність, історія й атрибути інституту парламенту та парламентської демократії у країнах Західної Європи	161
Депутати та голови легіслатур як складові елементи структуризації парламентів у країнах Західної Європи	175
Особливості структуризації парламентів країн Західної Європи на рівні фракцій і комітетів	191
Параметри та механізми бікамералізму в рамках структуризації парламентів у країнах Західної Європи	206
Параметри функціональності та сила уповноваженості парламентів у країнах Західної Європи	224
Процедури голосування та контролю законодавчого процесу як параметр структуризації парламентів у країнах Західної Європи	236
Особливості парламентського представництва в країнах Західної Європи ...	250

Розділ 5. Уряд як політичний інститут. Типи урядів та їхні політичні наслідки. Виконавчо-законодавчі відносини та стабільність урядів у країнах Західної Європи262

Феномен виконавчої влади, урядування й уряду у рамках представницької демократії і різних систем правління в країнах Західної Європи	262
Концептуалізація та роль урядів, урядових кабінетів і глав урядів у країнах Західної Європи	270
Типи урядів, їх політичні особливості і наслідки та статистика функціонування в країнах Західної Європи	286
“Життєвий цикл” урядів та фази, чинники і теорії їхнього формування й відповідальності у представницьких демократіях Західної Європи	307
Інституційні та політичні параметри формування урядів крізь призму процедур парламентських вотумів інвеститури в країнах Західної Європи	326
Особливості й процедури вибору та розподілу міністерських портфелів під час формування та функціонування урядів у країнах Західної Європи	342
Параметри і форми парламентської підзвітності та контролю за діяльністю урядів у країнах Західної Європи	352
Інституційні та політичні параметри відповідальності урядів крізь призму процедур парламентських вотумів недовіри та довіри в країнах Західної Європи	360
Стабільність та ефективність урядів на тлі політичного процесу та міжінституційних відносин у країнах Західної Європи	376

Висновки.....390

Список основної та рекомендованої літератури.....391

Список рекомендованих електронних енциклопедій і баз даних.....455

ПЕРЕДМОВА

Після виходу у світ наукового дослідження “Порівняльний аналіз політичних інститутів Західної Європи”¹ минуло трохи більше десяти років. Однак за цей період часу фактологічний матеріал монографії значною мірою втратив свою актуальність, а політична практика, на противагу, виробила й апробувала значну кількість нових фактів і ситуацій, які неодмінно потребують дослідницького, наукового й аналітичного осмислення/переосмислення і верифікації. Відтак, з одного боку, ми отримали хорошу можливість перевірити раніше зроблені теоретичні висновки й окреслені залежності та тенденції на новому емпіричному матеріалі. Причому результати тестування – рівною мірою як позитивні, коли констатуємо підтвердження попередньо зроблених висновків, так і негативні, коли фіксуємо неповну відповідність чи повну недовість порівняльних оцінок, – є вкрай актуальними і важливими для нашого розуміння політичних процесів, причому не лише в країнах Західної Європи. З іншого боку, ми з впевненістю можемо констатувати масштабний формат, особливо у демократичних країнах, вивчення та порівняння політичних інститутів і систем європейських країн, що безперечно зумовлює формулювання й артикулювання нових висновків, оцінок і навіть способів бачення політичних феноменів, явищ та процесів. Причому потрібно зазначити, що за пройдений період часу в Україні з’явилося чимало цікавих та актуальних компаративних досліджень, які присвячені політичним інститутам і системам країн Західної Європи. Відповідно, усе це теж потребує опрацювання, усвідомлення, зіставлення, систематизації та порівняння.

Представлена Вашій увазі монографічна наукова праця є другим виданням із означеної проблематики й у цьому контексті в ній дотримано вже загальної та апробованої схеми порівняльного аналізу політичних інститутів і систем країн західноєвропейського регіону. Одночасно досвід вивчення політичних явищ та процесів після їхньої суттєвої артикуляції і детальної структуризації у цьому виданні детермінував суттєве розширення спектра досліджуваних політичних інститутів і систем, поглиблення їхнього порівняльного аналізу і застосування специфічної форми представлення, яка не завжди є лінійно-послідовною. Власне саме тому ми були і змушені, і зацікавлені розділити дослідницький матеріал на дві окремішні, однак водночас і взаємопов’язані частини – два послідовні томи єдиного компаративістського циклу, кожний із яких фактично може сприйматись та позиціонуватись як цілком самостійна монографічна наукова праця з проблематики політичних інститутів і систем у країнах Західної Європи.

У першій частині монографічного компаративістського циклу, який є перед Вами, ми сконцентрували увагу на головних політичних інститутах у рамках політичних систем країн Західної Європи – главі держави, парламенті (легіслатурі) та уряді. Причому зроблено це було на тлі потреби й актуальності з’ясування особливостей та наслідків міжінституційних відносин у трикутнику “глава

¹ Романюк А. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Західної Європи: Монографія. Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. 391 с.

держави–парламент–уряд”. Відтак загалом проведений нами порівняльний аналіз дав змогу підтвердити гетерогенний характер політичних інститутів та систем країн Західної Європи, особливо у частині політичної практики, і водночас зафіксувати наявність спільних тенденцій та патернів, насамперед у частині посилення чи послаблення значення кожного конкретного політичного інституту у рамках специфічних політичних систем країн аналізованого регіону. На цій підставі ми можемо констатувати, що взаємовідносини між главою держави, парламентом та урядом є визначальною віссю політичного процесу у кожній демократичній країні. Причому вони є змінювальними і залежними від впливу доволі значної кількості різноманітних релевантних чинників, а тому потребують постійного вивчення й порівняння, у тім числі внаслідок оновлення підходів до дослідження та верифікації висновків, зокрема отриманих під час раніше проведеного аналізу політичних інститутів і систем країн Західної Європи. Рівно як і той факт, що означена наукова проблематика потребує систематизації, яку на тлі з’ясування особливостей та наслідків міжінституційних відносин у трикутнику “глава держави–парламент–уряд” забезпечено, головню, на підставі вивчення й окреслення на прикладі країн Західної Європи понять і особливостей розвитку політичного процесу, політичних систем й інституту держави (в тім числі кризь призму феноменів форм і систем правління), які вирішальним чином детермінують статус та функціональні можливості політичних інститутів у країнах регіону.

Свою чергою, у другій частині монографічного компаративістського циклу з проблематики політичних інститутів і систем країн Західної Європи, що станом на момент опублікування першого тому перебував на стадії компонування та розробки, наголос буде зроблено насамперед на соціополітичних та партійно-виборчих аспектах політичних інститутів країн регіону в умовах багаторівневості політичного процесу й урядування. Крім того, у другому томі окрему увагу буде приділено блокам дослідницьких питань про мультикультуралізм, національне субнаціональне, місцеве й регіональне урядування і громадсько-політичну участь, інститути судової влади й арбітражу в країнах Західної Європи, а також про європейську наднаціональну інституційну систему (попередній анонс та зміст другого тому вміщено наприкінці книги). Усе це, враховуючи проміжні та системні результати першого тому, дасть змогу сформувані консолідовані та далекоглядні висновки, які сумарно окреслять і структурують загальну логіку, формат і наслідки функціонування політичних інститутів та систем країн Західної Європи, в тім числі кризь призму застосування їхніх наслідків для поступу політичного процесу й міжінституційних відносин в інших країнах світу, зокрема в Україні.

Науковий редактор:

доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології
Львівського національного університету імені Івана Франка
Романюк Анатолій Семенович

Наукове видання

РОМАНЮК Анатолій Семенович
ЛИТВИН Віталій Сергійович

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ
ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ І СИСТЕМ
КРАЇН ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

Том 1

Особливості міжінституційних відносин
у трикутнику “глава держави–парламент–уряд”
та їхні наслідки для політичного процесу

Монографія

Редактор *Р. П. Спринь*
Комп’ютерне верстання *В. С. Литвин*
Обкладинка *В. О. Роган*

Формат 70×100/16. Умовн. друк. арк. 36,76.
Тираж 300 прим. Зам.

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000
Свідоцтво про внесення суб’єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 3059 від 13.12.2007 р.

Видруковано у книжковій друкарні “Коло”
вул. Бориславська, 8, м. Дрогобич, Львівська обл., 82100
Свідоцтво про внесення суб’єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 498 від 20.06.2001 р.